

TADEUSZ BUJNICKI

(Varšuvos universitetas)

TEODORAS BUJNICKIS IR RYTŲ EUROPOS
MOKSLINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS

Santrumpa.

Mano vaikiška atmintis „įrašė“ tik trumpus apsilankymus Institute per mūsų pasivaikščiojimus į Bernardinų sodą. Iš tų laikų prisimenu didelius laiptus, kuriais keberiotis reikėdavo nemažai pastangų. Kai po daug, daug metų atsidūriau Vrublevskių bibliotekoje, tie laiptai iškart iškilo atmintyje.

Tai, ką žinau apie savo tėvo, Teodoro Bujnickio, darbą Rytų Europos mokslinių tyrimų institute, sužinojau iš keleto namų archyve išsaugotų dokumentų, pokalbių su motina bei pažįstamais, iš Vilniaus spaudos ir prisiminimų. Iš pastarųjų pasisėmiau daugiausia. Tačiau sukauptos medžiagos nėra daug; jos teikiamos žinios neišsamios, nepatikimos ir sunkiai patikrinamos. Kitaip sakant, fragmentiškos. Tad tik šį man žinomą tėvo biografijos fragmentą ir pasistengsiu čia perteikti.

Dirbti Institute sekretoriumi (kitai sakant – tarnautoju), Teodoras Bujnickis pradėjo 1931 metais, taigi antraisiais instituto veiklos metais. „Etatinis“ darbas tuo metu jam buvo labai reikalingas, mat ruošėsi kurti šeimą. Iš išlikusių laiškų savo būsimai žmonai (Annai Stawskai) bei motinai Zofijai aiškėja, kad darbą Institute jis laikė viena būtinų šeimos stabilumo sąlygų. Kokių aplinkybių dėka jis gavo šį darbą – nežinau. Tikriausiai ankstesnių universiteto, kuriame studijavo istoriją, ryšių dėka. Jo užduotys daugiausia buvo susijusios su prie Instituto veikusia Politikos mokslų mokykla. Apie „klerkišką“ savo bičiulio darbo pobūdį rašė Česlovas Milošas (Czesław Miłosz):

„Sekretorius – tai žmogus, pas kurį urmu griūva studentai, klausia apie nuorodas, įmokas, egzaminus; jis rūpinasi sąrašų, paskaitų planų iškabinimu, ar nesusirgo kuris profesorius, kitaip sakant, daugybe dalykų...“¹

Konkrečiau Bujnickio darbą prisiminė Nika Kłosowska, studijavusi Politikos mokslų mokykloje ir vėliau dirbusi Institute:

---

¹ Cz. Miłosz, *Teodor Bujnicki* [iš:] *Zaczynając od moich ulic*, Wrocław 1990, p. 186.

„Institute prie Žygimantų gatvės, už mažučio langelio, į narvelį panašiam kambarėlyje sėdėjo putlokas šiek tiek totoriško, bet neabejotinai vilnietiško veido jaunuolis [...] Jis informavo mane apie programą ir paskaitų laiką, suminėjo profesorių pavardes, kiekvieną apdovanojęs trumpa, bet taiklia charakteristika...”².

Neabejotinai svarbus dalykas buvo tai, kad darbą Institute jis derino su literatūrine veikla. Tais pačiais 1931 metais, kuriais pradėjo dirbti Institute, gimė „Žagary”. Bujnickis buvo pirmųjų žurnalo numerių redaktorius. Vėliau – iki 1938 metų – bendradarbiavo su „Kurier Wileński”, 1935-1937 metais redagavo „Środy Literackie”, o 1938 metais prasidėjo nuolatinis darbas su „Słowo”. Visą tą laiką jis dirbo Vilniaus radijuje, kur kūrė humoristinę laidą „Vilniaus gegutė“ („Kukułka Wileńska”). Šiai veiklai darbas Institute netrukdė, priešingai, jam jis buvo dėkingas už pažintis ir draugišką atmosferą. Docentas Wiktoras Sukiennickis (Wiktor Sukiennicki) savo atsiminimuose taikliu pavadinimu *Institutas ir „Dorekas“ Bujnickis (Instytut i „Dorek” Bujnicki)* rašė: „...greitai su juo susidraugavau”³. Apie draugystę su Bujnickiu jau cituotuose prisiminimuose rašo ir Nika Kłosińska, jo draugų ir artimų pažįstamų ratui taip pat priklausė baltarusis etnografas Marianas Pieciukiewiczus (*Marian Pieciukiewicz*, išliko dvi jų nuotraukos, padarytos Vrublevskių bibliotekos terasoje) ir lietuvis Pranas Ancevičius (Franciszek Ancewicz). Nuolatinis Bujnickių svečias netoli Instituto Žygimantų gatvėje esančiame bute būdavo literatūros istoriją Politikos mokslų mokykloje dėstęs Stanisławas Baczyński (Stanisław Baczyński). Visos šios ir daug kitų pažinčių įkvėpė Bujnickio poeziją ir satyras.

Savo prisiminimuose Milošas pabrėžė, kad apsilankymų Institute metu jie „kalbėdavę apie eiles”. Tikriausiai tokiuose pokalbiuose gimdavo literatūrinių sumanymų. Juk tai buvo „Žagary” ir žagarininkų grupės laikotarpis. Kartu Institutas atvėrė platesnes galimybes skaityti, plėsti ir gilinti žinias. Dirbdamas Institute Bujnickis neabejotinai šias galimybes išnaudojo. Jis „neoficialiai“ dalyvavo Wiktoro Sukiennickio vedamame seminare, tai užfiksavo ir Kłowska, kartu pacitavusi satyrinį eilėrašį, parodijuojantį Majakovskio stilių ir eilėdarą:

Te

mano tylus

² N. Kłowska, *Co mi z tych lat zostało*, „Kultura” (Paryžiaus) 1978, p. 76

³ W. Sukiennicki, *Legenda i rzeczywistość. Wspomnienia i uwagi o dwudziestu latach uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, Paryž 1967, p. 67.

ir labai silpnas

Balsas

vario nevertas

kapeikos

Štai

sustiprės

ir išaugš

Kad

šlovę giedotų

jūsų kuopelės [...]

Šis epizodas išnyra ir Wiktoro Sukiennickio prisiminimuose. Ir čia matyti, kad Instituto pažintimis Bujnickis naudojosi kurdamas, taip pat ir rimtus kūrinus. Pavyzdžiui, Sukiennickis mini iki tol nežinotą faktą, kad eilės, prasidedančios incipitu „O staigia ir netikėta...“ („O naglą i niespodziewaną...“), kilusios iš profesoriaus paskaitos apie didžiausią malonę, kokia galinti tapti „staigi ir netikėta“ mirtis. Ne atsitiktinai šį kūrinį Bujnickis dedikavo Meistrui („Mistrzowi“) - taip Institute buvo vadinamas Sukiennickis. Jo inspiruota gimė ir su Arono Pirmo slapyvardžiu „Kurier Wileński“ Literatūros skiltyje išspausdinta Puškino eilėraščio *Klevietnikam Rosiji* parodija, tapusi aktuali Maskvos procesų metu:

Iš kur tie Vakarų triukšmai dėl tribunolo,
 Ko vėl grąšinat Sąjungą užpult iš tolo!
 Kas jus papiktino? Maskvos procesas!
 Ach, baikit – tai tik disputas partinis,
 Šeimos konfliktas senas tai vidinis [...]
 Tarpusavy seniausiai kaujas
 Abidvi gentys iš peties.
 Ten Trockis rodos pats svarbiausias,
 Čia Stalinas man prie širdies [...]

Šis Aronas Pirmas - tai kolektyvinis žagarininkų slapyvardis. Jo atsiradimas neabejotinai susijęs su Institutu. Bujnickis ir Milošas sukūrė šį personažą savo susitikimų metu. Sudarytas pagal rusiško Kuzmos Prutkovo pavyzdį, Milošo „sulietuvintas“ Pirmo pavarde, jis keletą metų pasirodydavo „Žagaruose“, „Literatūros skiltyje“ (Pirmas „redagavo“ priedą „Literatūros Kalumnija“ („Kalumnia Literacka“)) ir

kituose Vilniaus žurnaluose. „Žagaruose“ buvo išspausdintas ir 1933 metais TSRS pasirodžiusio mokslinio Kuzmos Prutkovo leidimo vertimas.

Ryšys su Institutu Bujnickiui atvėrė platų žvilgsnį tiek į tuometę, tiek į senąją rusų literatūrą. Mat Institutas turėjo ypatingų įgaliojimų, kurių pagrindu galėjo mokslo tikslams atsisiųsti iš TSRS knygų ir žurnalų. Taip Bujnickis galėjo naudotis mokslinio leidimo Puškino raštais (šio mokslinio leidimo tomai buvo saugomi Bujnickio bibliotekoje), iš jų daryti vertimus (be kitų, *Boriso Godunovo*). Greičiausiai per Institutą Bujnickį pasiekė jo labai vertinamo Sergejaus Jesenino poezija (rankraščiuose yra išlikęs *Chuligano išpažinties* projektas). Bujnickis turėjo ir iš TSRS atsisiųstą (rusų formalistų parengtos) literatūrologinės enciklopedijos egzempliorių.

Instituto inspiruotas kilo ir susidomėjimas lietuvių literatūra, virtęs „Kurier Wileński“ spausdintais straipsniais, parašytais kartu su Instituto asistentu lietuviu Pranu Ancevičiumi. Tai buvo išsami ir kritiška *Vlado Abramavičiaus (Władysław Abramowicz)* sudarytos antologijos *Naujausios lietuvių poezijos rinktinė (Wybór najmlodszej poezji litewskiej)* recenzija bei didelis straipsnis, publikuotas per du laikraščio numerius, *Trijų amžių lietuvių poezijos autoriai ir temos (Autor i temat poezji litewskiej na przestrzeni trzech wieków)*, bandymas apibendrinti idėines ir visuomenines lietuvių poezijos tendencijas.

Apie būdingą Bujnickio tekstų ryšį su Institutu kalba kūriniai, užrašyti ant kitos Instituto dokumentų pusės. Didelės humoristinės radijo laidos, parengtos kartu su Witoldu Hulewiczum ir Konstantu Ildefonsu Gałczyńskiu (*Witold Hulewicz i Konstanty Ildefons Gałczyński*), pavadintos *Laureatų profesinė sąjunga (Związek Zawodowy Laureatów)*, tuo metu įkurtos Literatūros Akademijos satyros, tekstai buvo užklijuoti ant skelbimo apie priėmimą į Politikos mokslų mokyklą. Tekstų Literatūriniam meniniam kabaretui „Smorgonia“ rankraščiai ir mašinraščiai taip pat buvo parašyti ant kitos Instituto dokumentų pusės. Tokių pavyzdžių esama ir daugiau.

Pabaigai – tikras ir, atrodo, esminis epizodas, galėjęs netiesiogiai nulemti tragišką tėvo likimą. Milošas, komentuodamas Bujnickio darbą leidinyje „Prawda Wileńska“, rašė: „Rytų Europos tyrimų instituto sekretorius – tai blogai, tai labai blogai...“, taigi grėsmės būta ne tik teorinės. Be to, tuo metu galėjo būti prisimintas „Kurier Wileński“ paskelbtas Bujnickio atsiribojimas nuo grupių „Po prostu“ ir „Karty“. Užuominos apie tai, „kabiliuko“ apie „Prawda Wileńska“ bendradarbį esama tuometinio jos redaktoriaus Sokołowskio vertinime. Taigi atsivertimas galėjo įvykti dėl spaudimo ir įkalbinėjimų

(apie tai užsiminė motina prisimindama tėvo pokalbį su Stefanu Jędrychowskiu (Stefan Jędrychowski)). Taigi literatūros skilties redagavimas, prosovietinė publicistika ir nelemti panegiriniai eilėraščiai buvo savotiškas ankstesnių antistalininių kūrinių "reversas". Visa tai atvedė iki Ypatingojo teismo nuosprendžio 1942 metais ir tėvo mirties 1944 metais.